

פרשת משפטים תשפ"ב

# מי שבטי התורה

הליכות חיים

בס"ד

מנהל חנות שגרם נזק בהתרשלות

שאלה

בעל חנות סופר גדולה, הורה למנהל הקניות שלו שיקנה בתוך יומיים כמויות גדולה של שתיה מתוקה, כי לקראת סוף השבוע מחירם עולה בשני שקלים. כמו כן הורה לו, שלאחר עליית המחירים יעלה את המחיר של כל בקבוק בשני שקלים. אולם עקב עיסוקיו שכח המנהל מהוראותיו של בעה"ב ולא עשה את מה שהתבקש לעשות, ונזכר מכך רק כעבור שבועיים, ובנתים למרות עליית המחירים בשוק, בחנות שלהם המשיכו למכור שבוע נוסף את בקבוקי השתיה במחיר הישן.

האם מנהל הקניות חייב לשלם עבור ההפסד הממוני שנגרם מחמתו למעביד שלו?

תשובה

א. עבור ההפסד הכספי שנגרם לבעה"ב בגלל שלא קנה המנהל את בקבוקי השתיה כשמחירם היה מוזל - פטור מנהל הקניות מלשלם 1. לו

ב. עבור הנזק שנגרם בגלל שמכרו במשך שבוע את בקבוקי השתיה במחיר המוזל - חייב המנהל לשלם. חיובו קיים בין אם הוא זה שמכר אותם לקונים, ובין אם הפועלים האחרים שבחנות שמקבלים את ההוראות ממנו מכרו אותם. 2.

מקורות

1. כתוב בגמ' בב"מ (עג:) אמר רב חמא, אדם שנתן לחבירו כסף לקנות עבורו יין במקום זול, והשליח פשע ולא קנה, ומחיר היין התייקר - משלם השליח למשלח כמו מחיר היין היקר. וביאר שם הרא"ש (אות טו) שמדובר בציור שהשליח התחייב מראש למשלח, שאם לא יקנה לו את היין - ישלם לו כמחיר יין יקר. אבל אם לא התחייב לו - הרי קימ"ל שהמבטל כיסו של חבירו פטור. כלומר, מי שמונע מחבירו מלהרוויח עוד כסף, למרות שמותר שיהיה לחבירו תרעומת כלפיו, אולם פטור מונע הרווח מלשלם כסף בשווי מניעת הרווח, כי אין כאן הפסד של סחורה או כסף שהיה כבר ברשות חבירו, אלא מניעה ממנו מלקבל רווח נוסף שעדיין לא נמצא ברשותו.

ולדעת רב אשי שם בגמ' שהלכה כמותו, אפילו אם השליח התחייב מראש שישלם את ההפסד שיגרם מחמתו, גם באופן הזה הוא פטור מלשלם, כי יש כאן חסרון בגמירות הדעת של השליח על עצם ההתחייבות, מושג שנקרא בחז"ל - אסמכתא.

שיטת הרא"ש והרמ"א לפטור עובד בשכר על מניעת רווח

והנה הרא"ש לא חילק אפילו לרב חמא בין אם השליח נשלח בחינם, לבין אם קיבל שכר תמורת שליחותו. ולדעתו בכל המקרים כאשר מחמת פשיעת השליח נגרם רק מניעת רווח ממוני, השליח יהיה

פטור מלשלם למרות פשיעתו. וכך גם משמע מפשטות לשון השו"ע בחו"מ (סי' קפג, א) שהביא את הדין הזה ולא חילק אם השליח קיבל שכר עבור שליחותו או לא. אלא כתב שבכל המקרים כשמונע מחמתו רק קבלת רווח ממון, ולא הופסד הממון שנמצא כבר ברשות המשלח, השליח פטור מלשלם על גרימת מניעת הרווח, ויש למשלח כלפיו רק תרעומת.

וכך גם סובר לדינא הרא"ש בנידון הגמ' בב"מ (טז:) לגבי סבל שנשלח להעביר חבית יין כדי למוכרה ביום השוק, ובגלל חוסר זהירותו שברה הסבל בדרך. שאם במקום השבירה החבית היתה שווה ארבעה זוזים, ובמקום שנשלח להביאה היתה שווה חמישה זוזים, ישלם הסבל ששברה רק ארבעה זוזים, למרות שבפשיעתו שלא הביאה למקום היקר מנע מהמשלח מלהרוויח עוד זוז אחד, וזאת למרות שהסבל עבד תמורת שכר, וכך פסק גם הרמ"א חו"מ (סי' דש, ה) וע"ש.

וכך הכריע הרמ"א (סי' שפג, ג) גם לגבי סופר שכותב שטרות חוב, ששכר אותו לזה שיכתוב עבורו שטר שלווה מאה זוז מהמלוה, ולאחר מכן יתנו למלוה. והסופר כתב בטעות בשטר שהמלוה היתה מאתיים זוז, ומחמת השטר הזה, גבה ממנו המלוה בביה"ד מאתיים זוז. כלומר, מחמת פשיעת הסופר שעבד עבור הלוי בשכר, נגרם ללוי שהעסיקו הפסד ממוני בסך מאה זוז. ולמרות זאת כתב הרמ"א שם - שדינו רק כמזיק בגרמא שחייב רק בדיני שמים, ולא בדיני אדם. א"כ כ"ש כאשר הנזק הוא רק מניעת רווח ולא הפסד ממון שהיה כבר ברשות בעה"ב, שהעובד אפילו תמורת שכר פטור מתשלום לבעה"ב על מניעת הרווח, ויש לבעה"ב כלפיו רק תרעומת בלבד.

לאור האמור בנידון השאלה דנן לדעת הרא"ש והרמ"א שנוקט כמוות - פטור מנהל הקניות שלא קנה את השתיה המתוקה כשנמכרה בזול, מכל תשלום למרות שפשע במלאכתו. כי מעשהו נחשב מניעת רווח מבעה"ב, ולא הפסד ממון מכסף או סחורה שהיתה כבר ברשות בעה"ב.

שיטת הנתניבות והחת"ס לחייב עובד בשכר על מניעת רווח

אמנם שיטת הנתניבות (בסי' קפג סק"א, ובסי' דש ס"ק ב, ובסי' שלג ס"ק ג), וכן משמע בשו"ת חת"ס חו"מ (סי' קמ) שפועל שעובד תמורת שכר חייב לשלם גם עבור מניעת רווח כספי שגרם לבעה"ב. כי לדעתם קיימת התחייבות כזאת מצד הפועל לבעה"ב כאשר הוא נשכר לעבוד, ועל דעת כן שכרו אותו. ולכן לדבריהם בנידון השאלה, למרות שמנהל הקניות רק מנע מבעה"ב רווח ממוני, בכל זאת הוא חייב לשלם לו על הנזק הממוני שנגרם לו. אמנם לדינא לא ניתן להוציא ממון מהעובד שמוחזק בכספו נגד שיטת הרא"ש והרמ"א. ולכן הוא פטור מלשלם על מניעת הרווח שגרם לבעה"ב.

2. כאשר פועל מוכר סחורה של בעה"ב במחיר מוזל ממה שהורה לו בעה"ב למכור, במקרה זה אין הפועל נחשב כמונע רווח מבעה"ב, אלא דינו כאדם המזיק שחייב גם בדיני אדם. כי כשלקח ממון של

**חייב הבעל במזונות אשתו**

חז"ל תקנו [ולדעת הרמב"ם, החיוב מהתורה] שבין חיובי הכתובה שהבעל מתחייב לאשתו כלול, שהבעל חייב לזון את אשתו כראוי לה. ולמרות זאת, גם באופנים ששכיחים בזמן הזה כגון, אם האשה הינה המפרנסת היחידה או העיקרית של המשפחה, למרות זאת אמרו חז"ל - מה שקנתה או הרוויחה האשה - שייך לבעלה. ולכאורה ישאל השואל היכן היושר, ולמה לא נאמר שבמקרים שהאשה מביאה את עיקר פרנסת המשפחה, הרווח שייך לה או לפחות שיתחלקו הבעל ואשתו באופן שווה ברווח זה?

והנה כדי להבין מה עומד מאחורי תקנת חז"ל, נתבונן תחילה במקרים דומים כשחז"ל תקנו תקנות דומות, ומהם נקיש לנידון דגן.

**למה אדון שקנה עבד עברי נשוי, חייב במזונות אשתו וילדיו**

כתוב בתחילת הפרשה לגבי קונה עבד עברי (כא, א) שאם האדון קנה עבד עברי נשוי - ויצאה אשתו עמו, ע"כ. והקשו חז"ל במכילתא, מי הכניס גם את אשתו של העבד להשתעבד לאדון? ותירצו, שכוונת התורה הינה הפוכה, שאדון כשקונה עבד עברי נשוי - מתחייב במזונות אשתו וילדיו למרות שהם לא עובדים ואינם משועבדים אליו. נמצא שהאדון הוא זה שנעשה משועבד לאשת עבדו, ולא הפוך. וביאר הרמב"ן שם, שסיבת החיוב על האדון נובעת, בגלל שהתורה חמלה על העבד, על אשתו, וילדיו, שכל זמן שהעבד היה חופשי, היה מוטל עליו לפרנס את אשתו וילדיו, כמו שכל בעל מחויב, ועיניהם נשואות אליו שיפרנסם. ולאחר שנמכר לעבד, אם לא יהיה מי שיפרנסם - מסוגל העבד למות מרוב צער על כך שמשפחתו נעזבה ללא מפרנס. לכן אמרה התורה לאדון, שבקניית העבד, הוא קנה גם את חובות העבד כלפי משפחתו דהיינו - פרנסת אשתו וילדיו, וזאת למרות שהם לא יעבדו עבורו, ואסור לו לשעבדם, כי הם נשאר בני חורין.

ומוסיף הרמב"ן, שאי אפשר שהתורה תטיל על האדון חובות ללא קבלת זכויות הדדיות. ולכן אם האשה או ילדי העבד עבדו והרוויחו כסף - רווח זה שנקרא מעשה ידיהם - שייך לאדון בלבד. כי אין מציאות ויושר לתת לאדם חובות מבלי שיקבל במקביל גם זכויות. כי אחרת יאמר להם האדון, כשם שאת הרווח אתם לוקחים לעצמכם, כך תדאגו מעתה לפרנס את עצמכם לבד. והרי יכול להיווצר מצב, שבו יפסיקו להרוויח כסף או שסכום הכסף שירוויחו לא יספיק לפרנסם, ולא יהיה להם מי שידאג להם מעתה לצורכי חייהם ההכרחיים, וישארו בחרפת רעב.

**למה רק האשה יכולה למחול על תקנת חז"ל?**

אמנם מאחר וזוהי תקנה שנועדה לטובת האשה ולא לטובת האדון, לפיכך האשה היא הבעלים על מימוש תקנה זו. ואם האשה מרצונה תאמר לאדון מעתה - אל תפרנס אותי יותר, ולכן לא אתן לך מה שאני מרוויחה - היא רשאית לכך. כי חז"ל תקנו לטובתה בלבד, ויכולה למחול על תקנה זו. אולם עליה לדעת, שלאחר שמחלה על תקנת חז"ל - יותר אין לה גב כלכלי מצד האדון, ואם יפטר אותה מעבודתה או שמחמת מחלתה לא תוכל יותר לעבוד - לא

בעה"ב ששוה למשל עשרה שקלים, ונתן אותו לקונה תמורת שמונה שקלים, נמצא שבידיו הפסיד לבעה"ב שני שקלים שכבר היו ברשות בעה"ב בצורה של סחורה, ודינו כאדם המזיק על אותם שני השקלים. ולכן גם בנידון השאלה, לאחר שעלה מחיר בקבוק שתיה משמונה שקלים לעשרה שקלים, נמצא שמעתה בקבוק השתיה שווה עשרה שקלים. וכמו שאם אדם יזיק את אותו בקבוק בחנות, ישלם עבורו עשרה שקלים - כי זהו שוויו. כך גם אם המנהל מכרו לקונה בשמונה שקלים, ה"ז כמו שבידיו הוציאו מרשות בעליו וקיבל בפשיעתו תמורתו רק שמונה שקלים, ודינו כאדם המזיק לממון בעליו, ועליו לשלם לבעה"ב עוד שני שקלים עבור כל בקבוק שתיה שנמכר בשמונה שקלים בלבד.

**מנהל החנות חייב גם כשהפועלים מכרו בהוזלה**

אלא שמבחינת גדרי ההלכה ישנו הבדל אם המנהל מכר בעצמו את בקבוקי השתיה או שהם נמכרו ע"י הפועלים שעובדים תחתיו. דהיינו, אם המנהל מכרם בעצמו - חייב על שני השקלים שהפסיד לבעה"ב מדין אדם המזיק, שחייב מהתורה לשלם את הפסד הממון. אולם אם הפועלים שעובדים תחתיו מכרו זאת או הפקידים בקופה הרושמת חייבו את הקונים רק שמונה שקלים כפי המחיר שמצוין בברקוד הישן שבעטיפת הבקבוק, במקרה זה - הפועלים ודאי פטורים, כי הם לא ידעו מהשינוי במחיר. וגם מצד בעה"ב הם צריכים לפעול כפי ההוראות שיאמר להם מנהל המכירות.

אולם ביחס לחיובו של מנהל החנות, נראה שחייב מדינא דגרמי לשלם לבעה"ב על הנזק שנגרם מחמתו. כלומר, מכיון שאם המנהל היה אומר בפירוש לעובדים שתחתיו למכור בשמונה שקלים, ידע שסומכים עליו ועל פי דיבורו ימכרו במחיר הזה, דינו כמראה דינר לשולחני שמבואר בב"ק (ס"ז): שחייב השולחני מדינא דגרמי לשלם על הנזק שגרם. וכ"ש שחייב השולחני כאשר הוא מקבל כסף תמורת עצתו כמבואר בנתיבות בביאורים (ס"ו שו"ס"ק יא). וכאן הרי בעה"ב משלם כסף למנהל החנות כדי שיתפקד כראוי.

ומסתבר שלמרות שהמנהל לא אמר להם כעת למכור בשמונה שקלים, אבל מכיון שכך מורה הברקוד הישן שעל מעטפת הבקבוק למכור במחיר זה, ומחיר זה נעשה בשעתו ע"פ הוראת מנהל החנות, והוא לא שינה זאת למרות עליית המחירים, לכן נחשב הדבר כאילו הוא ממשיך לומר למוכרים בקופה, שימשיכו למכור במחיר הזה. ומאחר וידוע שהם סומכים על הוראותיו, ובאופן הזה הם ימכרו את מוצרי החנות, לפיכך חייב מנהל החנות מדינא דגרמי, שלמרות שזה חיוב מדרבנן, אבל חייבים לשלם במקרה כזה גם בדיני אדם.

ואע"פ שלדעת הריצב"א ב"ב (כב:), והש"ך (בס"י שפו"ס"ק א) שנקט כמותו, חיוב של גרמי נובע מחמת קנס שגזרו חז"ל, ולכן בשוגג לא קנסו. אולם גם לדבריהם נזק שנגרם מחמת פשיעה ולא בשגגה - דינו כמזיד כמבואר שם בש"ך. ולכן גם לדבריהם בנידון דגן מכיון שפשע המנהל בעדכון המחיר החדש, חייב הוא מדינא דגרמי על הפסד שני שקלים מכל בקבוק שתיה שנמכר בחנות לאחר שמחירו עלה. והנה אע"פ שכתבנו מה שנלע"ד מעיקר הדין, אולם ודאי שיש מקום לנהוג עמו לפנים משורת הדין, ולמחול על החוב או עכ"פ להתפשר עמו, אבל דבר זה צריך להיעשות בהסכמת בעה"ב וע"פ שיקול דעתו.

תוכל לחזור שנית לאדון שיפרנסה, אלא תצטרך לדאוג בעצמה עבור מזונותיה.

והנה מכיון שתקנת התורה, וחז"ל שהוסיפו פרטים לתקנה זו, היתה לטובת האשה בלבד, לכן האדון מצד עצמו לא יוכל לסלק את עצמו מחיובו כלפי אשת עבדו ולומר לה בעל כורחה, שהיא תיקח לעצמה את הרווח מעבודתה, והוא פטור מלתת לה את מזונותיה, כי בעל כורחה התורה הטילה עליו את החיוב לזון את אשת העבד כל זמן שהם ירצו בכך.

### גדר חיובו של הבעל במזונות אשתו

וכמו שהתבאר ביחס לחיובי האדון לאשת העבד העברי, כך בדיוק תקנו חז"ל את תקנת חיוב המזונות של הבעל לאשתו. ואלו דברי הרמב"ם (פ' י"ב מאישות, הל' א), והשו"ע אעה"ז (ס' סט, א-ב) כשנושא אדם אשה - מתחייב לה בעשרה דברים, וזוכה בה בארבעה דברים. ואפילו שלא נכתבו כלומר, אפילו אם לא כתבו כתובה או שהיא אבדה. ואלו הם העשרה דברים: מזונותיה, וכסותה וכו'. והמשיך שם השו"ע (סעיף ג) מעשה ידיה - כנגד מזונותיה. ופי' הט"ז שם וז"ל: תחילה תקנו לה מזונותיה, ואח"כ תקנו שיהיה לו מעשה ידיה. וממילא - לטובתה התכוונו חז"ל ע"כ. ולפיכך ממשיך שם השו"ע: אם אמרה האשה איני ניזונת ואיני עושה - שומעים לה. ומבאר הר"ן שמובא שם בקצרה בדברי הרמ"א מהי ההסבר בזה. כלומר, מכיון שתקנת המזונות נועדה לטובת האשה בלבד כדי שיהיה לה גב כלכלי להשען עליו, לכן האשה היא הבעלים היחידים על תקנה זו. לפיכך אם תאמר האשה לבעל בניגוד לרצונו, מהיום אל תפרנסני וממילא אני במקביל פטורה מלתת לך מה שארוויח - ידה על העליונה, והתבטלה כלפיה תקנת חז"ל.

אלא שמוסיף הר"ן, שתדע האשה - שזהו ביטול סופי של תקנת חז"ל עבורה, ולא תוכל להחזירו שנית. ולכן אם כעבור זמן לא תהיה לה עבודה או שלא תרצה להמשיך לעבוד או בגלל מחלה לא תוכל לעבוד - הבעל יהיה פטור מלתת לה מזונות, ותהיה מכאן ואילך תלויה בחסדי קופת הצדקה השכונתית. ולדעת רבינו ירוחם, מכיון שבסיס חיוב מזונות הבעל לאשה חישבוהו חז"ל לפי חישוב שבועי, לכן בכל שבוע תוכל לשנות את החלטתה.

עכ"פ לכל הדעות ברור שעיקר תקנת חז"ל שנועדה לחייב את הבעל במזונות אשתו נעשתה - לטובת האשה בלבד. לכן ממשיך שם השו"ע, שהבעל לא רשאי לומר לאשתו בניגוד לרצונה, לא אפרנס אותך, ותקחי לעצמך מה שתשתכרי מעבודתך, למרות שמרוויחה סכום נאה ביותר שמספיק ברווח לצורכי מחייתה. כי אין לבעל בעלות על תקנה זו שתיקנה חז"ל לטובת אשתו, ורק לה יש את היכולת להחליט האם היא מעוניינת בתקנה זו או לא. וכך הכריעו רוב רבותינו הראשונים והפוסקים לדינא, וע"ש בבית שמואל (ס"ק ד).

### כפיית הבעל לתת גט כשאינו רוצה לפרנס את אשתו

לאור האמור, אם ישנה אפשרות לבעל לפרנס את אשתו ואינו עושה כך, ואפילו אם הבעל טוען שאינו עובד מאחר שנפשו חשקה בתורה כבן עזאי, ולמרות שאכן הוא שקוע בלימודו באופן

מיוחד ביותר, בכל זאת אם האשה תעמוד על זכותה - רשאי ביה"ד לכופף את הבעל לגרש את אשתו בעל כורחו, והגט לא יפסל אע"פ שניתן בכפיית ביה"ד. ולדעת הרמב"ם (פ' י"ב מאישות), והשו"ע שם (ס' ע, ג) כפיית הגט קיימת, אפילו אם הבעל לא מפרנס את אשתו מחמת אונסו, בגלל שהוא חולה ולכן אינו כשיר לעבודה או שלמרות חיפושיו אינו מוצא עבודה, אולם מכיון שאין לאשתו מה לאכול, היא רשאית לכפותו לתת לה גט. אלא נציין, שבמקרה של אונס, לדעת בעלי התוס' שנפסקו שם ברמ"א - לא ניתן לכופו לתת גט.

### מעלתן של נשות האברכים הצדקניות שבדורינו

אמנם נדגיש שלמרות האמור לעיל, ודאי שרשאיות הנשים לאפשר לבעליהן ללמוד תורה, ושהן תעבודנה לפרנסת המשפחה או יסתפקו ויצטמצמו בהכנסה זעומה כדי לאפשר לבעליהן ללמוד תורה. ואדרבה זהו זכותן ואושרן בעולם הזה, ובעולם הבא. ואשרי דורינו שזכינו בס"ד לרבבות נשים צדקניות כאלו, וכמותן ירבו בישראל עד בלי די.

### הסיבה שחז"ל נתנו לבעל את מעשה ידי אשתו

לפיכך לאחר שחז"ל דאגו לאשה שיהיה לה גב כלכלי נצחי שתמיד תוכל לממשו, ושמחוייב לפרנסתה, עתה אמרו חז"ל, כמו שביאר הרמב"ן לגבי חיובי האדון למזונות אשת עבדו, שכנגד זה מעשה ידי אשת העבד שייכים לאדון. וכך גם אמר רב יוחנן בב"מ (י"ב): לגבי אבא שמפרנס את ילדו שסמוך על שולחנו, שבמקביל צריך הילד לתת לאביו מה שהרוויח מעבודתו או מה שימצא ברחוב. כי לא יעלה על הדעת להטיל על האדם רק חובות ללא זכויות. כי אחרת יאמר האבא לבנו: אם הרווחים שייכים לך - מעתה גם החובות יהיו עליך, ותדאג מעתה לפרנסתך. תקנה שקראו לה חז"ל: "משום איבה". כלומר, שהיא תוקנה לטובת המתפרנס בלבד כדי שיהא סמוך ובטוח שגם כשלא ירוויח מכל סיבה שהיא - הוא לא יזרק לרחוב ללא פת לחם, אלא ישנו אדם שחייבוהו חז"ל לדאוג למזונותיו. והאדם הזה נקרא לגבי אשת העבד - האדון שקנה את בעלה לעבד עברי. ולגבי הבן הסמוך על שולחן אביו - זהו אביו שימשיך לזונו. ולגבי כל אשה נשואה - זהו בעלה שימשיך בחיובו לתת לה מזונותיה הראויים.

נמצאנו למדים, שהאשה קונה עם הכסף שמרוויחה ממעשה ידיה את פוליסת ביטוח המזונות מבעלה לכל חייהם המשותפים, ואפילו בזמנים שלא תוכל או לא תרצה לעבוד. ולכן כשם שאדם רשאי לבטל כל פוליסת ביטוח שעושה, ורק ברצונו תלוי הדבר, כך גם האשה רשאית לבטל את פוליסת הביטוח הזה מתי שתרצה. כלומר, כשאומרת כלשון חז"ל: "איני ניזונת - ואיני עושה" או מיילים שדומות לכך. אבל התבאר לעיל, שלדעת רוב הראשונים יש לה בכך סיכון, שלא תוכל לחזור בה מדבריה, ומכאן ואילך בעלה יהיה פטור ממזונותיה, אפילו אם לא יהיה לה ממה לחיות, ותזדקק לחיות מחסדי הצדקה הציבורית.

לפיכך כשם שאם אדם ביטח עשר שנים את רכושו מפני גניבות תמורת תשלום שנתי ששילם לחברת הביטוח, ולבסוף לא נגנב ממנו בשנים אלו כלום, לא יוכל המבטח כעבור עשר שנים לתבוע את חברת הביטוח שיחזירו לו מה ששילם להם עבור השנים

שחלפו, בטענה שלא הפסידו מאומה מחמתו. מאחר והתשלום ניתן להם עבור הבטחון והשלווה שקיבל המבוטח מהם, שאם ייגנב רכושו, הוא יקבל מהם פיצוי כספי. נמצא שהמבוטח אכן כן קיבל במשך עשר השנים מהביטוח דבר ממשי, למרות שבפועל לא נגנב ממנו מאומה, והוא - הבטחון שהיה לו על רכושו.

כך גם בדיוק המציאות לגבי הרווחים שהרוויחה האשה עד היום שהם נפרדו או עד היום שאמרה לבעלה מעתה "איני ניוזנת ואיני עושה". שאומרים לה חז"ל, עד היום קיבלת מבעלך פוליסת ביטוח שמהותה - בטחון למזונותיך שתקנו לך חז"ל מיד עם הנשואין, ועבור הפוליסה הזאת שילמת במשך השנים במעשה ידיך. ואי עבודת הבעל דומה למציאות שלא גנבו את הרכוש מהבית. דהיינו, שילמת על עצם האפשרות שתמיד תוכלי כשתרצי לממש את חיוב המזונות של בעלך אליך, גם בניגוד לרצונו. אולם כאמור תמיד יש לאשה את האפשרות לבטל את הפוליסה הנ"ל וכפי שהתבאר לעיל. יצוין שהדברים נכתבו לאחר עיון במסקנת המשנה למלך על הרמב"ם (פ' כא מאישות), ודברי הפתחי תשובה באה"ע"ו (ס' פ, ס"ק א), והבאר היטב שם וע"ש.

## הליכות והלכות בדף היומי

מועד קטן יט.

### כתיבה בחול המועד

במשנה ובגמ' במועד קטן (יט.) מבואר בקצרה באלו מקרים מותר או אסור לכתוב בחול המועד. ופרטי ההלכות מבוארים בהרחבה בשו"ע אור"ח (ס' תקמה) וע"ש. ולתועלת בהירות הדברים, נביא להלן בס"ד את עיקרי ההלכות השכיחות, אבל אין בכך תחליף ללימוד הסימן הנ"ל בשו"ע עם מפרשיו.

א. ישנו הבדל מהותי בין כתיבת מעשה אומן כלומר, אותיות מרובעות או כתיבה אומנותית של גרפיקאים, שמקפידים על כתיבה יפה ואחידה של האותיות. לבין כתיבה שנקראת - מעשה הדיוט, כמו הכתיבה הרגילה שדרך בני אדם לכותבה בזמן הזה עם מכשירי הכתיבה השונים, ושאינם מקפידים על כתיבה יפה במיוחד, אלא כפי המזדמן, ובאותיות שאינן מרובעות.

ב. כתיבת מעשה אומן הותרה בחול המועד במקרים הבאים: א. דבר האבד ב. לצורך הרבים ועבור המועד. ג. לצורך מצוה.

לפיכך ציבור שיש לו רק ספר תורה אחד והתגלה בחוה"מ פסול באותיותיו - מותר לתקנו כדי שיוכלו לקרוא עמו במועד. אולם אם יש להם ספר תורה נוסף, דעת רוב הפוסקים [למעט הכף החיים] שאסור לתקנו, מכיון שיכולים לגלול את הס"ת השני, אע"פ שיגרם כתוצאה מכך טירחא לציבור המתפללים.

ג. אם תיקון הס"ת הוא רק הפרדה בין האותיות שנדבקו - מותר להפרידן, ואפילו כשיש להם ס"ת נוסף. כמו כן, אם הדיו שעל גבי האותיות נחלש - מותר להוסיף דיו, כי אין זה נקרא כתיבה.

ד. ספר תורה חדש שרוצים להכניסו לביהכ"ס בחוה"מ, אולם הסופר השאיר בסוף פרשת וזאת הברכה מספר מילים שכתב להן רק מסגרת מבלי למלאות אותן בדיו כפי המקובל, והבחינו בכך רק בחוה"מ - בדיעבד מותר למלאות אותן בדיו בחוה"מ, מאחר ואין זה נחשב כתיבה, כי מסגרת האותיות כבר נעשתה, אלא שהסופר ישלים את המילוי בצינעא, כדי לא לפגוע בפרהסייה בקדושת המועד.

ה. בתי כנסת שנוהגים כמנהג הגר"א זצ"ל, וקוראים עם ברכה מתוך הקלף במגילת קהלת [בשבת חוה"מ סוכות], ובמגילת שיר השירים [בשבת חוה"מ פסח], והתגלתה במגילה זו טעות בערב שבת שצריכים לתקנה - נחלקו הפוסקים האם דינם כס"ת ולכן מותר לתקנה. או שאין מגילה זו נפסלת במקרה זה, וממילא אסור לתקנה. וניתן לסמוך על דעת הגר"ח מואלוזין זצ"ל שהתיר לתקנה בחול המועד.

ו. אשה נשואה שאיבדה את כתובתה - מותר לכתוב עבורה בחוה"מ כתובה חדשה גם באותיות מרובעות. אולם עדיף שיקחו כתובה מוכנה מודפסת, וימלאו את הנצרך לכתוב בשורות הריקות בכתב רגיל כנהוג ברוב הכתובות.

ז. כתיבה במחשב או באמצעי תקשורת אלקטרוניים שונים, מבלי להדפיס את החומר המוקלד במדפסת - מותרת. מאחר ואין על מעשה זה שם של כתיבה, אלא הפעלת אלקטרודות חשמליות בלבד.

ח. נחלקו הפוסקים האם אסור כתיבת מעשה אומן חל על עצם מעשה הכתיבה או שחל על התוצאה שמתקבלת מכתובתו כלומר, שאם מחמת פעולתו נוצר מעשה של כתיבת אומן - אסור זאת חז"ל. נפקא מינה לחתום בחותמת, שאם נאסרה הכתיבה עצמה - מותר לחתום, כי אין כאן מעשה כתיבה של אומן. אולם אם נאסרה התוצאה מהכתיבה - אסור לחתום, כי נוצר כאן מראה נאה של כתיבת אומן.

כמו כן תהיה הנפ"מ להדפיס את החומר המוקלד במדפסת, שאם האיסור הוא מעשה הכתיבה - כאן לוחצים על כפתור בלבד וההדפסה נעשית מאליה, ולפי"ז יהיה מותר להדפיס במדפסת חומר כתוב. משא"כ אם האיסור הינו על התוצאה הנאה שמתקבלת - כאן כתוצאה מהלחיצה על הכפתור, מתקבלת הדפסה נאה ויפה כמעשה אומן, ויהיה אסור להדפיס בחול המועד במדפסת חומר כתוב. לפיכך מחמת הספק, יש להימנע מלהדפיס בחוה"מ במדפסת כל זמן שאין את אחד מהתנאים המתירים לכתוב בחוה"מ בכתיבת אומן, וכפי שפורטו לעיל.

ט. מותר לכתוב חידושי תורה בחוה"מ בכתב ידו או להקלידם במחשב, וכן מותר להגיהם, כי זהו בגדר דבר האבד מחמת שתי סיבות. א - שיכול לשכוח אחר המועד מה שחידש. ב - איבוד הזמן בימים שלאחר המועד, שנצרך ללמוד בהם דברים נוספים. אולם אין להדפיסם במדפסת, אא"כ ייגרם לכותב הפסד אם לא ידפיסם בחוה"מ.

י. מותר לכתוב מודעות של השבת אבידה בחוה"מ.

יא. משום קדושת המועד, לא פרטתי את המקרים הנוספים שניתן להקל בכתיבה באותיות רגילות שכותב בידו בחוה"מ, ועיין במשנה ברורה (ס' תקמה ס"ק לה) מה שהתיר על סמך הבית יוסף והט"ז.

העלון יוצא לע"נ: הר"ר חיים יצחק ז"ל בהר"ר צבי הי"ד, ומרת נחמה בת הר"ר יחיאל הלוי ע"ה